

Jele Ágnes

Mi a magyar politikai kommunikáció?

Kiss Balázs (szerk.) *A szavakon túl. Politikai kommunikáció Magyarországon 1990–2015* című könyvéről

A rendszerváltás utáni 25 év magyar politikai kommunikációjáról szóló könyvet az olvasó kétféleképpen veheti a kezébe: emlékezetként vagy történelemként. Az előbbi esetben várakozással és prekonceptciókkal fogadja: vajon a saját emlékezete konzisztens-e a kutatási eredményekkel? Az utóbbi esetben – talán a jelenhez vezető út megértéséhez – a közelmúlt politikatörténeti mozzanatait próbálja aprólékosan összeilleszteni, és az érdeklő képesek-e a könyvben leírtak kifügázni a történelmi mozaikok közötti réseket?

Az MTA Politikatudományi Intézetében működő Politikai Kommunikáció Kutatócsoport több évnyi munka és ezernél több publikált kutatási anyag megírása után szűkítette le eredményeit egy jól forgatható, olvasmányos könyvvé. *A szavakon túl. Politikai kommunikáció Magyarországon 1990–2015* című kötet célja nem a „normatív elmarasztalás és politikai üzenetek” megfogalmazása, hanem a legszigorúbb értelemben vett leíró, történetírói munka közreadása. Az arra emlékezők számára jól ismert mikrotörténeteket a szerzők úgy rakják egymás mellé, hogy a politikai kommunikációt sem a politikatörténetnek, sem a médiatörténetnek nem rendelik alá. E tekintetben szigorú elhatárolódás is a könyv: normatív megközelítés és teleologikus hozzáállás helyett azt vallják a kutatók, hogy „nincsen szükség a politikai kommunikáción kívüli, külsődleges morális vagy filozófiai végpontra”² ahhoz, hogy egyedülálló módon írják le a magyar politikai nyilvánosságot.

A historiografikus megközelítés a műfajában szokatlan olvasói élményt eredményez: a könyv nem mutat a ma irányába, a szerzők nem akarják a mai politikai nyilvánosság gyökereit, korai jeleit megtalálni a múltban. A kutató jeleket keres, és fogalomról fogalomra haladva teszi a hatalmas empirikus anyagot bemutathatóvá annak érdekében, hogy az író – az anyagnak teljes mértékben alárendelve magát – narrátorként vezesse az olvasót a politikai kommunikáció tér–idő-tengelyén.

A könyv a módszertani alapok leírásával kezdődik, nem véletlenül: a társadalomszemiotika és a hálózatelemzés nemcsak a kutatás menetét határozza meg, hanem a szöveg törzsét is. A társadalomszemiotika a jelkészítőt (a politikust, a stábot, a politikai cselekvőt) és a jelet (a szavakat, a képeket, az arckifejezéseket) helyezi a középpontba, és a társadalmi interakciókat vizsgálja, amelyek folyamatosan változtatják, újratelemzik a jeleket. Középpontjában az esemény áll, vagyis az a politikai szituáció, amely „médiavihart” (vagyis a szokásosnál több politikai kommunikációs tevékenységet) generál, vagy amely körül intenzív kommunikációs aktivitás alakul ki a politikai megszólalók részéről.

A hálózatelemzésre azután kerülhetett sor, hogy a kutatók feltérképezték, egy-egy eseményt a megszólalók milyen értelmezési keretben tárgyaltak, mert ez alapján lehetett megrajzolni annak hivatkozási és diszkurzív hálózatait. Az azonos értelmezési kereteket használók hálózatai segítettek elkülöníteni olyan csoportokat, amelyekből lehetséges definiálni, körülírni, identifikálni a politikai közösségeket. Ezek a közösségek egyedi szemiotikai erőforrásokat alkalmaznak, vagyis az aktorok, az ügyek, a metaforák, a diskurzusok, a csatornák és a látványvilág különböző kombinációival egy adott időszakra meghatározott szemiotikai konfigurációkat alkotnak, amelyek mentén azonosítani lehet a politikai közösséget. Ezek az identifikáló szemiotikai erőforrások aztán a politikai küzdelmekben is szerepet játszanak, lehetővé teszik „a politikusok és szervezetek, állampolgárok és

2 Kiss Balázs, szerk. (2016): *Politikai kommunikáció Magyarországon 1990–1997. Tanulmányok egy korszak kommunikációs jellegzetességeiről*. Budapest: MTA TK PTI, <http://mek.oszk.hu/16900/16981/16981.pdf> (letöltés: 2020. V. 25.), 5. o.

mozgalmak összekapcsolódását, közös fellépését, azonos irányba történő szavazását”.³ Ezzel a megközelítéssel lehetővé válik a politikai közösségekhez való másfajta viszonyulás, mivel számba veszi, hogyan konstruálódnak folytonosan újra a kommunikáció által ezek a közösségek.

A technológiai változások az 1990-es évektől napjainkig rendkívüli különbségekhez vezettek: míg a rendszerváltás után a televízió és a rádió néhány csatornája és a napilapok szolgálták ki a közönséget, a 2000-es évekre a közösségi média közvetítette kommunikáció vált a legfőbb információterjesztővé. A közösségi média – eltérően a hagyományos csatornáktól, amelyek fix közönségben gondolkodnak – a viralitáson alapul, vagyis azon, hogy a tartalmak miként tudnak a megosztásokon keresztül áramlani (29. o.). A kampányok is megváltoztak bizonyos mértékben, mert a hagyományos kampánystratégiák mellett megjelent az adatvezéreltség, a választói csoportokra optimalizált politikai üzenetközvetítés, az állampolgárok pedig meggyőzhetőbbek lettek, pártpreferenciáikban rugalmasabbak, de emellett kritikusabban és szkeptikusabban viszonyulnak a politikához (33. o.).

Az empirikus anyagot a szerzők az ötféle szemiotikai erőforrás alapján mutatják be, vagyis az aktorok, az ügyek, a metaforák és a diskurzusok, a csatornák, valamint a látványvilág szerint. Ezek közül a leghosszabb – és egyben talán legizgalmasabb – fejezet az aktorokról szól. Az aktor – mint termék – politikai cselekvőnek van megkonstruálva. Cél, hogy az aktor a nyilvánosságban mint a politikai élet aktív alakítója jelenjen meg. A negyedszázad alatt a hangsúlyok a szervezetközpontú aktorkonstrukciókból a személyközpontúak felé mozdultak el, „az Orbán Viktor nevű konstruktum kiemelkedésével” (67. o.). Ennél korábban a személyes aktorok – Antall József kivételével – normasértőnek minősültek, mint például Torgyán József vagy Csurka István. Antall más okból is kivétel, ahogy arra a vele készült „pizsamás interjú” kapcsán rámutatnak a szerzők: „A betegség és a pizsama egyszerre a gyengeség és az erő jele, s e kettő feszültsége teszi izgalmassá és a hétköznapokból messze kiemelkedően jelentőssé a vonatkozó kommunikációs aktusokat” (70. o.).

Az időszak fő aktorainak jellemzése után (amelyben Németh Miklóstól a mai zöldpártokig megjelennek a magyar politikai élet 25 évének fő aktorai) a szerzők különböző aktorgeneológiákat mutatnak be, vagyis azt, hogy miként módosulnak ma is fontos aktorkonstruktumok az időben. Így megismerhetjük az Orbán Viktor, a Gyurcsány Ferenc, a Fidesz és az MSZP nevű konstruktumok változásait. Az aktortípusok – vagyis azok a szerepek, amelyek azonosítják az adott politikai aktort – négy csoportba osztva fedik le a magyar politikai kommunikáció időszakát: vannak az intézményes aktorok (a nemzeti közép-kormány, a szakértőkormány, programpárt stb.), a politikustípusok (vezér, autentikus politikus, megtért, kiábrándult stb.), az ellenfélkonstrukciók (ellenség, populista stb.) és a köztes aktorok (mozgalom, holdudvar, közösség, civil).

Az elmúlt 25 év politikai kommunikációjának vizsgálata egyedülálló elméleti és empirikus vállalkozás, kivételes kutatói teljesítmény. Több éves kutatómunka utolsó darabja került a helyére ezzel a kötettel, de érzékelhetően nehezen bírtak a szerzők az anyagmennyiség megszelídítésével: bár a kutatók gondolatban ki tudják tölteni a mondatok közötti részeket, az olvasónak, aki nem ismeri az egész kutatást, néha túlságosan leegyszerűsítőnek tűnik a megfogalmazás. Ez a kutatás érdemeiből nem, inkább az olvasásélményből vesz el, ennek ellenére a könyv kihagyhatatlan mindenkinek, aki szeretné megtudni, milyen volt a rendszerváltás utáni politikai kommunikáció Magyarországon, kik voltak a fő politikai aktorok, melyek voltak a közélet leggyakoribb ügyei, szavai, jelenségei. (Kiss Balázs szerk.: *A szavakon túl. Politikai kommunikáció Magyarországon 1990–2015*, Társadalomtudományi Kutatóközpont & L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2019, 215 oldal, 2790 forint).

Jele Ágnes a Budapesti Corvinus Egyetem Társadalmi Kommunikáció Doktori Iskolájának doktorjelöltje. Kutatási területe: jegybank és kommunikáció, a politikai hatalom és a pénz hatalom kapcsolata, az EU kritikai vizsgálata. Email: jeleagnes@hotmail.com

3 Kiss Balázs, szerk. (2017): *A polarizáció évei. Politikai kommunikáció Magyarországon 1997–2006*. Budapest: MTA TK, 18. o.